

СВАБОДА

№ 9 — 10

БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

ЖНІВЕНЬ 1990

на нашых старонках:

3.

АЙЦЕЦ НАДСОН
другі візыт на Беларусь

5. — 13.

БОМБА

артыкул Міхася Талочкі
пра зброю на дарогах Беларусі

8. — 9.

МІХАСЬ КУКАБАКА
амерыканскі Валілёк
і таварыства «Радзіма»

10. — 11.

С. ПАУЛОУСКІ
Літва і Летува

14. — 15.

А. ГЛЕБУС ПРА У. ЛЕНІНА
у выяўленчым мастацтве

ДРОБНЫ РАМОНТ

за межных магнітолаў,
перанастройку дыяпазону
ультра-кароткіх хваляў
з 88-108 на 66-72
для Вас зробіць

ГЕНАДЗЬ СВАТКА
з вуліцы Розы Люксембург,
149-1 у Менску.
Калі ласка!

ШТО ТРЭБА ЗРАБІЦЬ, КАБ ПЕРАМАГЧЫ У САБЕ РАБА

Шаноўны, пачні нарэшыце самую цяжкую барацьбу ў тваім жыцці — барацьбу з самім сабою, з тваім унутраным ворагам — рабом, які з гадамі запанаваў у кожным з нас. Нас пераконвалі, што свабода — гэта ўсвядомленая неабходнасць, і мы, асьлепленыя прапагандай, душылі ў сабе самыя лепшыя зрухі сваёй душы. З першых дзён нашага сьвядомага жыцця мы навучыліся хлусіць, а страх перад бязглуздай большасцю нашага грамадства дакончыў фармаваньне з нас баязьлівага раба.

Шаноўны! Пачні з самага лёгкага і даступнага табе ключа да твайго вызваленьня — ня ўдзельнічай ва ўсеагульнай хлусні! Няхай яна царуе паўсюль, няхай кіруе і валодае ўсім, але ў самым малым ты ўстань сьцяной: «Няхай яна кіруе і валодае не празь мяне!»

І гэта будзе прарыў у замкнёным коле нашай бязьдзейнасьці — самы

лёгкі для нас і самы разбуральны для хлусні. Варта нам толькі ўсім адхінуцца ад хлусні — і яна проста перастане існаваць. Як

кам, вартым пашаны і дзяцей сваіх, і тваіх сяброў. І з гэтай хвіліны ты:

— перастанеш баяцца і будзеш думаць усё так, як за-

самая подлая інфекцыя, яна можа рабіць сваю чорную справу толькі сярод людзей, толькі празь людзей.

Такім чынам, выбірай: ці ты застанешся сьвядомым рабом хлусні (не з-за схільнасьці, але каб пракарміць сям'ю сваю, каб забясьпечыць мейсца ў жыцці дзецям сваім), ці станеш сумленным чалаве-

гадвае табе сумленьне;

— не напішаш, не падпішаш, не надрукуеш ніводнае фразы, якая скажае праўду;

— ня вымавіш гэтую фразу ні ў прыватнай гутарцы, ні на сходзе, ні па шпаргалцы;

— ні празь жывапіс, скульптуру, фатаграфію, музыку, ні якім іншым спосабам не распаўсю- (Працяг на стар. 16)

Фракцыя БНФ у Вярхоўным Савеце БССР адмовілася браць удзел у паседжанні сесіі, на якім была прынятая Дэкларацыя пра дзяржаўны суверэнітэт Рэспублікі. Прычынаў гэтага некалькі, але галоўная — у другой частцы артыкула II: «Беларуская ССР прапануе неадкладна прыступіць да распрацоўкі Дагавора пра саюз суверэнных сацыялістычных дзяржаў». Як паведаміла БЕЛТА, Зянон Пазьняк назваў уключэнне гэтага пункта самагубствам. Паводле новага саюзнага дагавору, цэнтар мяркуе забраць сабе ўсё, пакідаючы нам толькі Чарнобыль. — сказаў З. Пазьняк.

Васіль Быкаў у інтэрвію для газеты ЛІМ заявіў, што нават добрая дэкларацыя можа аказацца пустой паперкай, калі за яе выкананне адказвае кіраўнічаны КПБ.

Шарэны, у Вярхоўным Савеце аформілася партыйная група — 160 прававерных прадстаўнікаў цэнтру, якія інтарэсы Масквы і свае партыі будуць ставіць вышэй за інтарэсы Беларусі і тутэйшых людзей.

* * *

У Бабруйску створаны гісторыка-культурны клуб «Гоман». Паседжанні праходзяць штоў суботу з 17.00 па адрасе: Бабруйск, Камсамольская, 53 (гарадзкі Дом культуры). Пра гэта

паведаміў «Бабруйскі Кур'ер».

* * *

Калі нельга, але хочацца, — тады можна. Гэткі «прыцып» закладзены ў лісьце намесьніка галоўнага санітарнага лекара БССР В. Жукоўскага. Ліст накіраваны Міністру народнае асветы рэспублікі і галоўным санітарным лекарам усіх абласцей і Менску:

«Возможно, — сказана ў дакуманце, — привлечение студентов в возрасте 18 лет и старше к сельскохозяйственным работам на территории с удельным содержанием радионуклидов цезия до 15 кюри/км. кв., за исключением работ, связанных с повышенным пылевыделением.

Работа в зоне загрязнения от 15 до 40 кюри/км. кв. может быть разрешена только по личной просьбе направляемых лиц.»

Падкрэслена намі.

* * *

Камісія па надзвычайных справах на чале з намесьнікам Рыжкова Дагужыевым спрабавала на сустрэчы з гомельскімі страйкоўцамі ўрэгуляваць канфлікт, але пасля перамоваў, якія доўжыліся да позняга вечара, Дагужыев адмовіўся падпісаць патрабаванні страйкаму. Пра гэта нам паведаміў Алесь Яўсеянкі.

* * *

У Менску адбылася сустрэча ініцыятыўнай групаў рабочага руху. Прадстаўні-

кі 32-х прадпрыемстваў Рэспублікі вырашылі штомесяцова праводзіць сустрэчу рабочых, грамадзянскіх, страйкавых камітэтаў, праваахоўных арганізацыяў з народнымі дэпутатамі. Такія сустрэчы будуць называцца Грамадзянскай Нагадай і праводзіцца ў першую суботу кожнага месяца. Мейсца і час старшыня аргкамітэту Рабочага саюзу Беларусі Міхась Собаль прапануе ўдакладняць па тэлефонах: 37-41-49, 52-12-24, 48-17-81, 39-05-80.

* * *

Алесь Бяляцкі паведамае, што ў Менску пачаліся рэгулярныя каталіцкія багаслужбы па-беларуску. Гэтак беларуская імша служыцца ў Чырвоным Касьцёле два разы на месяц, у нядзелю з 19.00. Дакладна паведамаць можна з дошкі паведамленняў калі касьцёлу.

Штотыднёвае набажэнства па-беларуску ўжо некалькі месяцаў вядзецца ў Баранавіцкім касьцёле.

* * *

Ці памятаеце, Зянон Пазьняк у Вярхоўным Савеце заявіў, што камуністы на плошчы спальваюць свае білеты. Вось як гэтае спаленне адбывалася. А яшчэ пра выхад камуністаў з партыі чытайце ў артыкуле «Разьвітаньне зь «лепшымі сіламі» на стар. 10 гэтага нумару.

Фота А. Крыштаповіча.

У злучаных Штатах заснаваны Фонд Адраджэньня Беларусі. Галоўная мэта — забяспечыць падтрымку БНФ, беларускім арганізацыям у Беластоку, Вільні, Рызе, Таліне і Маскве.

У закліку, апублікаваным у газэце БЕЛАРУС фундатары сьцьвярджаюць, што «эміграцыя мае дастатковыя магчымасьці ўдзельнічаць у падзеях на Беларусі і дапамагчы знайсці кірунак разьвіцьця беларускай нацыі». Ахвяраванні прапануецца дасылаць у плацежных квітках «Беларускаму Адраджэньню» на адрас: Byelorussian Renewal and Cultural Fund 230 Springfield Ave Rutherford, NJ 07070.

Тыя, хто ахвяруе 1000 даляраў і больш, атрымаюць дыплём «Сябра Адраджэньня Беларусі». (Інфармацыя Byelorussian Review).

* * *

Людзей не расейскае нацыянальнасьці Расейская Імпэрыя ня вабіць ні ў якім выглядзе, — лічыць Toronto Sun. — камуністычным альбо якімсь іншым. Беларусы, як і ўкраінцы, малдаваны дый насельніцтва розных мусульманскіх рэспублікаў маюць крыўды, якія нам на Захадзе нават цяжка ахапіць розумам.

Уявіце сабе, што адчува-лі 6 жыхары Квэбэка (французская правінцыя Канады), калі 6 знайшлі дзенебудзь ва ўсходніх раёнах мейсца пахаваньня звыш 100 тыс. ахвяраў — канадцаў французскага паходжання, забітых па загадзе з Атавы перад II Сусьветнай вайной. Фактычна гэта знайшлі беларусы ў Куратах на ўсходзе Менску.

* * *

Протаіерэй А. Надсон, беларускі сьвятар з Лёндану заснаваў фонд дапамогі ахвярам Чарнобыля і ў лютым завёз на Беларусь дазімэтры, шпрыцы, абсталяваньне для пераліваньня крыві, лекі, піша Byelorussian Review. Ведаеце, як скарыстаў гэтую падзею ўрад БССР? Заміж таго, каб падзякаваць А. Надсону, урад і партыя распачалі супраць яго гнюсныя нападкі ў сваім друку з мэтай зьняважыць яго і кандыдатаў у парламент ад БНФ, якія зь ім сустракаліся.

Пераклаў І. Карпікаў.

ДРУГІ ВІЗЫТ АЙЦА НАДСОНА НА БЕЛАРУСЬ

У жніўні Беларусь зноў наведаў беларускі сьвятар зь Лёндану айцец Аляксандар Надсон. Гэтым разам ён сустраўся з рэдакцыйнай калегіяй СВАБОДЫ. Вось кароткі запіс нашае гутаркі.

СВАБОДА: У сакавіку сёлета Вы прывозілі дапамогу для людзей, што пацярпелі ад выбуху на ЧАЭС. Якая мэта Вашага новага візиту?

А. НАДСОН: Мэта тая самая. Толькі гэтым разам мы прыехалі больш падрыхтаваныя. Нас трое на машыне — яшчэ адзін беларус спадар Міхась Баяроўскі і ангелец спадар Эдвард Буш, настаўнік, які гэтакім чынам вырашыў правесці канікулы.

Мы наведалі Менскі гематалагічны цэнтар і такі ж цэнтар у Гомлі, а таксама Гомельскі дзіцячы дом, Хойніцкую раённую бальніцу.

СВАБОДА: Скажыце крыху пра дапамогу, якую Вы прывезлі.

А. НАДСОН: Мы прывезлі розных лекаў ды лекарскіх прыладаў на агульную суму каля 30 тыс. фунтаў (гэта 300 тыс. вашых рублёў). Лекарствы, вітаміны, шпрыцы, сістэмы для пералівання крыві, катэтары ды іншыя рэчы.

СВАБОДА: Якія Вашыя ўражаньні ад гэтае паездкі?

А. НАДСОН: Супярэчлівыя. З паездкі на Палесьсе — вельмі цяжкія ўражаньні. Я там зусім ня бачыў усмешак на тварах у дарослых і дзяцей. Ходзяць і робяць усё, як аўтаматы. Гэта пакідае вельмі несамавітае ўражаньне. Тут вымірае нешта непаўторнае. Ня толькі фізычнае, але й духоўнае, бо гэта багацьце Палесься. У раддоме ў Хойніках палова ложкаў пустуе. Акушэрка распавяла, што і родзяць бяз радасьці. Дзіця нейкае бледнае, сіняе, здаровых ужо не відаць. А што яны ядуць? Зайшлі мы ў краму. Стаіць чарга. Пытаемся: «Гэтыя прадукты прывезьлі?» «Ды дзе прывезьлі. Наша, хойніцкае». Уражаньне такое, што шмат гавораць і пішуць пра Чарнобыль, а робіцца... Гэтыя людзі забытыя. Мы гэта адчулі ў Гомлі, і асабліва ў Хойніках.

СВАБОДА: Які, на Ваш погляд павінен быць самы рашучы крок, каб зьмяніць сытуацыю?

А. НАДСОН: Ня ведаю. Трэба сусьветны высілак. Я ня думаю, што трэба разьлічваць на дапамогу заходніх дзяржаў і ўрадаў. Яны ўсе настроеныя на пашырэнне ядзернае энэргіі. Чарнобыль для іх дрэнная прапаганда. Тыя, што да вас прыжджаюць — МАГАТЭ — гэта ж ёсьць агенцтва дзяржаваў. Адзінае тут — дапамога дабрачынных арганізацыяў... Чырвоны Крыж ва ўсіх краінах мае дачыненні толькі з Масквою. Я хадзіў у Чырвоны Крыж у Лёндане, сьпецы-

яльна пытаўся. Яны дачыненняў зь Менскам ня маюць. Але ёсьць іншыя арганізацыі, царкоўныя. Англія — вельмі багатая краіна і шчодрая. Тут магчыма разгарнуць шырэйшую дапамогу.

СВАБОДА: У Вас ёсьць пэўныя пляны на гэты конт...

А. НАДСОН: Так. Мы спадземся арганізаваць яшчэ адзін прыезд. Я буду выступаць па ангельскаму тэлебачаньню, у прэсе. Зьвярнуся да арганізацыяў. Галоўнае цяпер — інфармаваць, каб цэлы час на Захад ішла інфармацыя, але сур'ёзная, не прапаганда. Тое, што ўрад БССР заявіў у канцы лютага, дык на тое хутка забыліся. Гэтага замала.

СВАБОДА: А што наша эміграцыя?

А. НАДСОН: Мы стварылі Беларускі камітэт дапамогі ахвярам радыяцыі. Гэта ў Лёндане. У Амэрыцы стварылі свой камітэт, таксама і ў Аўстраліі. Сабралі грошы. Я прапанаваў злучыць сілы і цэнтрам зрабіць Лёндан. Не таму, што я там жыву, а таму што — найбліжэй да Беларусі. Транспарт вельмі шмат каштуе...

СВАБОДА: Магчыма, у Вас ёсьць і нейкія станоўчыя ўражаньні?

А. НАДСОН: У Менску я набачыў некаторую зьмену. Беларускасьць робіць наступы, малыя, але ў параўнаньні з тым, што было ў сакавіку, адчувальныя. У Берасьці, у Гомлі яшчэ далёка-далёка да гэтага ўсяго. Агульная атмасфэра неспрыяльная. Але што ж, ёсьць надзея. Каб толькі беларускі народ выжыў.

ІНЦЫДЭНТ

13 ліпеня ў часе распаўсюджвання газеты СВАБОДА каля завода «Централіт» быў абражаны дызбіты адзін з грамадзкіх распаўсюднікаў. У яго забралі больш за паўсотні газэтаў. Частку газэтаў тутакж парвалі. Непасрэдна выканаўшым гэтага гвалтоўнага акту — намеснік начальніка па кадрах Жарын і інжынер па тэхніцы блыскі Н. Стальчанка.

Як бы ім не хацелася насця спыніць гэтую справу, яна ўсё ж дайшла да парткаму, старшыня якога папрасіў у зняважаннага распаўсюдніка прабачэння. Газеты былі вернуты. Здаецца, усё проста. Але гэтага інцыдэнту хапіла, каб рабочыя прадырэмента, якое дагэтуль ня брала ўдзелу ў страйковым руху, далучыліся да яго.

Старшыня групы падтрымкі БНФ, Зьміцер ДАВІДОВІЧ, Гомель.

Я ХАЧУ ЖЫЦЬ РАЗАМ

Прывітаньне, паважаная рэдакцыя газеты СВАБОДА!

Піша Вам школьніца з Вітабску Кацярына. Да мяне выпадкова трапіў 3—4 нумар СВАБОДЫ і мне вельмі спадабалася ваша газета. Але ж я недасканала валодаю беларускай мовай, хаця і беларуска. Гэта таму, што ў школе беларуская мова — «другасортны» прадмет. Ну, напішу, як здолею.

Я хачу параіцца з вамі наконт Літвы і яе незалежнасці. Вось вы пішаце, што загад — не даваць паліва на бензакалёнках літоўскім машынам — гэта гасьцінасыць па-бэсэсраўску. А як жа ў Літве? Я была ў Вільні ў сакавіку гэтага года. Мне вельмі спадабаліся людзі, яны добрыя і гасцінныя, але ж у краме... Нам не прадалі цукерак, не прадалі торбу, не прадалі кашалёк, не прадалі... Ня буду пералічаць усё. Мы ня так ужо хацелі набыць усё гэта, але ж непрыемна. Непрыемна і калі ў тралейбусе нам не далі білетаў, калі людзі глядзелі на нас, як на во-

рагаў. Былі і добрыя людзі, яны праялі нас да цягніка, казалі як куды ехаць. Але няўжо ж мы ў чымсьці віны? Мы не зрабілі нікому нічога дрэннага. А усё ж такі, ненавіта «Саюдзіс» увсё гэтыя абмежаваньні, гандаль па пашпарту, нянавісць да іншых нацый. Мы ж жылі ў міры, нічога ж ня здарылася. Чаму яны ненавідзяць нас? Чаму мы павінны ненавідзець іх?

З аднаго боку яны правыя — незалежнасць, родная мова і г. д. — а з другога боку — ва ўсім жа вінаваты нашы кіраўнікі партыі, людзі ні пры чым. Таму ня трэба ніякіх забаронаў ні ў іх, ні ў нас. Хай у Маскве і ў галоднай Расеі гандлююць па пашпарту і дзеліцца на нацыі, а я хачу жыць разам зь Літвой, Украінай і з усімі, хто хоча жыць у міры са мной!

Ці правільна, на вашу думку, я разважаю? Адкажыце мне. Газэту вашу буду заўсёды чытаць, у ёй — праўда. Мне яе прыносіць член БНФ. Змагайцеся за нашу волю! Мы дапаможам!

З глыбокай павагай — Кацярына (...)

Толькі ж нікому мой ліст не паказвайце! Я яшчэ не магу свабодна выказваць свае думкі пры ўсіх.

Пытаньні, пытаньні...

Кім стануць дзеці беларусаў, калі ў школе настаўніца (сама прыехала з Расеі) вуча іх, што беларусы — «гібрид палікаў, рускіх і ўкраінцаў», а не самастойная нацыя? Ці ёсць мейсца такому «русскоязычному населенню» на Беларусі?

Што можна гаварыць пра нашу прапаганду, калі выкладчык ваеннай падрыхтоўкі ў школе, убачыўшы ў мяне бел-чырвона-белы значок, закрычаў, што я—фашыст?

Якая павага можа быць да тых дэпутатаў-беларусаў, што абралі Старшыню Вярхоўнага Савету чалавека, які ставіць на галасаваньне: ці гаварыць яму па-беларуску? ..

Віктар Паўленка, Гомель.

БЕЛАРУСЫ ЛЯПЛЯНДЫ

17 чэрвеня ў Мурманску адбыўся першы, пакуль неафіцыйны сход тутэйшых беларусаў. Прысутнічалі 12 чалавек (іх Вы бачыце на здымку). Сход пастанавіў утварыць культурнае таварыства БЕЛАРУСЫ ЛЯПЛЯНДЫ на афіцыйным узроўні.

Андрэвуш ШЧУРА.

ДЗЯКУЕМ

Мы сардэчна дзякуем за ахвяраваньні на беларускую газэту СВАБОДА Спадару Веніяміну Ляошку, які даслаў нам 50 рублёў, Спадарыні Сіміноўскай з Глыбокага — за 10 рублёў, Спадару Уладзімеру Данілаву

з Мазыраў і ягонаму сябру — за 10 рублёў, Гродзенскаму вытворчаму аб'яднанню «Азот» — за 50 рублёў.

Гэтак справа СВАБОДЫ знаходзіць падтрымку ў нашым беларускім грамадстве. Вялікі дзякуй!

ПАВАЖАНЫ ЧЫТЫЧ!

Перад Вамі невялікая анкета, прысьвечаная беларускай газэце СВАБОДА, і мы спадзіемся на Вашу дапамогу. Магчыма, у Вас знойдзецца жадзеньне й некалькі хвілінаў часу, каб адказаць на нашыя пытаньні і даслаць Вашыя адказы на адрас: 220045, Менск, п/с 17. Мы будзем удзячныя, калі Вашыя адказы выйдуць за межы нашых пытаньняў, і мы атрымаем ліст з развагамі й прапановамі наконт незалежнае прэсы. Вось некалькі пытаньняў:

1. Ці чытаеце Вы нефармальныя выданьні?

- а) чытаю стала;
- б) чытаю зрэдку;
- в) не чытаю.

2. Якія з нефармальных выданьняў Вы прызнаеце за найбольш аўтарытэтыя, прафэсійныя й цікавыя (ня толькі ў нашай рэспубліцы)?

3. Якому з афіцыйных выданьняў адаяце перавагу?

4. Як часта Вы чытаеце нашу газэту СВАБОДА?

- а) зьяўляюся падпішчыкам;
- б) імкнуся чытаць рэгулярна;
- в) чытаю зрэдку;
- г) упершыню.

5. Атрымаўшы нумар беларускае газэты СВАБОДА, які матэрыял Вы зьярнулі ўвагу адразу, які артыкул і якая рубрыка Вам спадабаліся найбольш?

6. Што Вам адразу не спадабалася? Які артыкул і якая рубрыка не спадабаліся пасля прачытаньня?

7. Пра што б Вы хацелі прачытаць (ці чытаць рэгулярна) ў нашай газэце? Якія ў Вас пажаданьні?

8. І, нарэшце, скажыце крыху пра сябе: Ваш пол, узрост, адукацыя, род заняткаў, дзе жываце: у Менску ці ў іншым абласным горадзе, ці ў вёсцы?

«Я зразумеў, што такое страх»

— Спыніцеся, вунь яна, — выкрыкнуў Уладзімер Іванавіч. Мы выйшлі з УАЗіка на лясную дарогу. Каля самых колаў ляжала... бомба.

— Яшчэ нядаўна не было, — сказаў Іванавіч. Нашую разгубленасць парушыў гул матацыкла. Чалавек за рулём махнуў галавою, вітаючыся, кінуў вокам на бомбу і паехаў далей. Для яго тут не было нічога незвычайнага.

А што ж гэта за мясціна, дзе раскіданыя такія рэчы? Бомбы ў лесе выпадкова не зьяўляюцца. Прынамсі, мы прывычаліся думаць менавіта так. Там, дзе бомба — шукай самалёт. Дзе самалёт — армія. На тэрыторыі СССР — савецкая армія.

Мы ўжо ведаем пра вайсковыя непарадкі: і самалёты без кіравання трапляюць за мяжу, і на Краснай Плошчы сядзе нямецкі лётчык. Але пры словы армія ўсё адно адчува-

еш нейкую ўрачыстасць. А што ўрачыстае — тое неадкрывальнае. Да сённяшняга дня ў друку забаронена пісаць пра месца знаходжання вайсковага фармавання. Нельга, бо гэта вайсковая таямніца. Хопі

БОМБА

пры жаданні і бяз прэсы «таямніца» становіцца здабыткам зацікаўленых. Але мы ня будзем гаварыць пра канкрэтныя вайсковыя часткі. Гутарка пойдзе пра мірных жыхароў, пра беларускія вёскі, пра ахвяраў і... бомбы.

* * *

У вёску Малая Ізва Наваградзкага раёну Гродзенскае вобласці я паехаў пасяля апоўяду знаёмца. Маўляў, недзе перад Новым годам каля ад-

наго з падворкаў разарвалася бомба. Людзей не зачпала, а вось аднаго сабаку гаспадарскага забіла, другі аглух. Нейкае несур'езнае спалучэнне: бомба і сабака, якога нябесная госьця пазбавіла жыцця. Праўда, калі б на тым месцы быў чалавек... Назаўтра каля выкапанае такім чынам яміны сабраліся вяскоўцы, абураючыся здарэннем. Хутка прыехалі лётчыкі, яму зраўнялі, гаспадары сьцішыліся, пра выпадак стараліся маўчаць.

Шчыра кажучы, такая неразгаворлівасць крыху зьбянтэжыла. Вось перад мною зраўняная яміна, добра відаць, што нешта тут узарвалася магутнае. А гаспадар кажа: «Нічога ня ведаю».

— А лётчыкі прыяжджалі?

— Нікога не было.

— А ці праўда, што сабаку забіла?

(Працяг на стар. 12)

Разьвітаныне зь «лепшымі сіламі»

Год або два таму назад — залаты быў час!

Мы не былі аднадумцамі, але ўсіх яднала адно — пакрыўджаная душа. Мы былі дзеньмі рэпрэсаваных, мы былі спарэбаванымі праз чыноўніцкую зграю інжынерамі, мы былі зацікаванымі ідыятызмам асяродзьдзі мастакамі, мы былі пасаджанымі на вечны ланцуг кватэрнае царгі рабочымі, мы былі проста маладымі, якія не пасьпелі атупець.

Устаноўчы зьезд БНФ выглядаў як сьвята перамогі над «вандэяй», прыемны быў сам факт, а не яго практычныя вынікі. Але далей пайшло не так, як абяцала лёгкіка змаганьня за дэмакратыю.

Першымі падвялі «лепшыя сілы КПСС»: як ні шукалі, іх нідзе не было відаць. А месцамі «лепшыя» і «горшыя» камуністы ядналіся і ці то звалылі нас з працы, ці палівалі брудам у газэтах, ці ўчынялі правакацыі на мітынгах... Блыталіся мы і ў адказах на простыя пытаньні да нашых пікетаў на вуліцах: «Так вы за выхад із СССР или нет?» І ўжо ніяк ня мог зразумець прызвычаены да заводзкае дысцыпліны рабочы, як жа яму ўступіць у БНФ і дзе ён мог бы нас падтрымліваць ці хаця ж бы садзейнічаць.

На нядзюнай канфэрэнцыі БНФ у назіральніка магло скласьціся ўражаньне, што пасля выбараў шукаюць вінаватых і патрабуюць зьмяніць курс на супрацьлеглы, а лідары пачынаюць грызціся паміж сабой калі не за ўладу, дык хоць бы за рацыю.

Але ці там мы шукаем? Ці само сабой атрымалася, што ў прынятай год назад Праграме чорным по белым выкладзена нешта накшталт «абноўленае фэдэрацыі», а праз пару месяцаў Э. Пазыняк на зьездзе НФЛ прапануе ўжо канфэдэрацыю ад Балтыкі да Чорнага мора, — як на такую «супярэчнасьць» адразу ж кінулася ўся камуністычная прэса! — у Праграме «кансалідацыя і супрацоўніцтва», а зімой ён жаабвясціць КПСС «злучынай арганізацыяй» у выніку чаго выйграе выбары ў першым туры, а цяпер памянута канфэрэнцыя прымае ўжо Дэкларацыю Незалежнасьці?!

Наўрад ці Старшыня БНФ свавольны і неразважлівы. — людзі бачылі іншае 30 кастрычніка ў Кураватах, 26 лютага на Пляцы і 19 мая ў парламанце. Штоквартальная зьмена напрамку БНФ тлумачыцца іншым — супярэчнасьці былі ад пачатку, таму што ля вытокаў Фронт стаялі людзі, якія будучае Беларусь і сваё ўласнае бачылі парознаму.

Не паражэньне на выбарах — няхай і адноснае — нарадзіла сутычкі ў Фронце, а назадварот, ідэйная неакрэсьленасьць імкненьняў БНФ і

слабасьць яго арганізацыйнае структуры прывялі да перамогі камуністычнае рэакцыі на выбарах — дай Бог, каб толькі адноснай.

Зразумела, што трэба ўлічваць і закон аб выбарах, і падзеі ў Літве, і страчаную мову ды нацыянальную сьвядомасьць. Але перш за ўсё пашукаем ва ўласнай хаце.

Праз два дні пасля апошніх канфэрэнцыяў у Чырвонай імені» выступі-

Яшчэ адзін суботнік і ён панясе свабэравяно сам.

піў народны дэпутат СССР, сябра Сойму БНФ эканаміст А. Жураўлёў: «Зараз у рэспубліцы вельмі патрэбна кансалідуемая палітычная сіла, якая надасць працэсу дэмакратызацыі новую дынамічнасьць і паслядоўнасьць. Верагодна, з'явіцца такая сіла пасля XXXI зьезду КПБ, які адбудзецца восенню. Што яна сабой будзе ўяўляць? Думаю, што адбудзецца злучэньне найбольш прагрэсіўных сіл Кампартыі рэспублікі і Беларускага Народнага Фронту. Не сакрэт жа, што і там, і тут ёсць розныя сілы...»

Вось! Ясна і зразумела: цяпер трэба чакаць да восені, калі «лепшыя сілы» усё ж такі зьявіцца, а то без XXXI-га яны ня могуць! А калі ня зьявіцца? А тады прафэсар папросіць прабачэньня, маўляў, памыліўся, што зробіш.

Прафэсар мае час памыляцца. Народны Фронт зрабіў яго народным дэпутатам, а з КПСС таксама ня выключылі «Спэцыяліст падобны флюсу», усе церпяць. Дарэчы, у Вярхоўным Савене СССР А. Жураўлёў працуе ў Камісыі па цэнах — узгоднены з ВС даклад Рыжкова адносна рынку і цэнаў ведае кожны.

Мы бедныя на людзей — і таму баімся згубіць нават аднаго годнага, але яшчэ страшней даверыцца вывадкаваму, якім кіруе амбіцыя і прага да бяспечнае палітычнае прыгоды.

Ня я «выкрыў» шанюнага прафэсара А. Жураўлёва, я толькі працягваю адзін са шматлікіх выпадкаў, калі радасьць ад далучэньня да нас адукаваных ды аступленых засьмяпляе нам вочы нашаю беднасьцю на людзей.

Рызыкну выказаць сваё патаемнае адчуваньне: БНФ ад пачатку грун-

таваўся на канцэпцыях кансультантаў, але не палітыкаў. Адрозьненне між імі ў тым, што палітык сем разоў адмерае перад тым, як рэзаць, а кансультант свае парады сам не выконвае, а таму любіць больш за ўсё ўласныя эканамічныя, палітычныя, гістарычныя і іншыя канцэпцыі ды гіпотэзы, а гісторыю разглядае не як вырашальніцу лёсу жывых людзей, а як мэтад праверкі сваёй фантазыі.

Тое, што год назад праект Статуту дэлегаты Устаноўчага зьезду атрымалі толькі на самім зьездзе без папярэдняга абмеркаваньня, паказвае, што спрэчкі сярод нашых тэарэтыкаў ішлі да апошняга дня — і па прычыновых пытаньнях! Ці гэта дрэнна ці добра? Дрэнна, што тыя спрэчкі дагэтуль на тым самым мейсцы і на тым самым узроўні.

Магчыма, на той час і была пэўная праўда, каб ня мець у БНФ фіксаванага сяброўства і рэгулярных складак — гэта давала магчымасьць падвойнага членства ў БНФ ды КПСС на «пераходным пэрыяд». І на канфэрэнцыі «Незалежныя Беларусь» праф. М. Ткачоў цалкам меў рацыю, калі адзначаў, што зь вядомых усім прычынаў да КПСС надзейш шмат адукаваных і таленавітых людзей, якіх проста так нельга губляць і якім патрэбны час падумаць...

Але ж мінуў год. Калі чалавек таленавіты і адукаваны, а пра здачынасьці КПСС ведае больш, чым тыя, хто крычыць пра гэта на мітынгах, — дык колькі можна думаць?!

Вясной разам з калегамі я выступаў перад «комсомольскім актывом» Гродзенскае вобласьці — у межах «кансалідацыі». На той сустрэчы выступаў таксама і вядомы ў нашым горадзе навуковец ды краязнаўца, які прайшоў у народныя дэпутаты па спісу Дэмакратычнага Блёку. «Ориентировка» гаркама КПБ менавала яго кіраўніком групы падтрымкі БНФ у Інстытуце біяхіміі. Калега моцна абураўся адносінамі паміж БНФ і КПБ, у прыватнасьці тым, што Э. Пазыняк... назваў КПСС «злучынай», а там так шмат сумленных камуністаў!

Падобна, што чым далей цягнецца «пераходны пэрыяд», тым лягчэй «лепшыя» камуністы пераходзяць на супрацьлеглы ад НФ бок. Між іншым, з КПСС іх, як правіла, не выключаюць — у адрозьненьне ад найбольш актыўных прыхільнікаў Дэмплятформы.

Да таго ж шмат людзей шчыра вагаецца ад пачуццяў ўласнае годнасьці і цяжкасьці прызнацца самому сабе, што некалі памыліўся, але тут і трэба было б заняць Фронт у ясную пазыцыю і зьявіцца да ка-

(Працяг на стар. 13)

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ВОЙСКА І «ВЯЛКАЯ» ПАЛІТЫКА

Ужо былі абвешчаныя БНР і БССР, яшчэ не да канца было зразумела, хто пераможа, у чым жа лагера застанецца Беларусь (ці можа яна ўвогуле будзе сама па сабе?!). А на нашай зямлі ўсё гінулі людзі. У гэтых абставінах Масква робіць досыць смелы крок — абвешчае пра існаванне беларускага войска. Адбылося гэта да элементарнага проста — 13 сакавіка 1919 года. Заходняя армія РСФСР атрымвае назву Беларускай Арміі. Да гэтага часу (яшчэ ў лютым) ад БССР былі адабраныя Віцебская, Магілёўская, Смаленская губерндый утворана так званая Літоўска-Беларуская ССР. Таму і войску надалі назву Беларуска-Літоўскай Арміі. Акцыя з'явілася тыпова прапагандысцкай і дэкларатыўнай — нічога беларускага ў гэтым войску не было. Затое была надзвычай паказальная — у самых адказных моманты маскоўскае кіраўніцтва згаджалася з ідэяй нацыянальнага войска. Але Чырвоная Армія не змагла ўтрымаць польскі фронт, ад Беларускай рэспублікі не засталася і лапіка зямлі — уся яна ўскладзе альбо Польшчы, альбо РСФСР. У гэтых умовах можна было ўжо не гуляцца — Беларуска-Літоўскую Армію зліквідавалі, дакладней па загаду РВС ад 9 чэрвеня 1919 г. яе перайменавалі ў Шаснаштакую Армію.

У 20-я гады прыйшлося дзейнічаць больш гнутка і пайсці на некаторыя ўступкі рэспублікам. Гэта спадучалася з тэрытарыяльна-міліцыйным прынцыпам фармавання войска, калі мужчыны час ад часу заклікаліся на службу, дый адбывалі яе — побач з домам, маючы магчымасць часта наведаваць сваю хату. Былі распрацаваны спецыяльныя вайсковыя статуты ўсіх радоў войскаў на беларускай мове, створана беларускае вайсковае вучылішча імя ЦВК БССР. Наколькі справа была застаўлена сур'ёзна, сведчаць назывнейшыя выказванні ў прыватных гутарках з амерыканскімі генэраламі маршала Жукава аб тым, што ён ведае беларускую мову — камандаванне палком у 20-х гадах пад Менскам прымусіла да гэтага. На тэрыторыі Беларусі існавала таксама некалькі габрэйскіх нацыянальных вайсковых адзінак, рабочай мовай ў якіх быў ідыш. Але ў канцы 30-х гадоў ад ўсяго гэтага не засталася і сьледу.

Крытычны момант мы маем і сёння. Ва ўмовах эканамічнага крызісу й распаду дзяржавы, што накрыла сабой 1/8 сушы, у шэрагах Узброеных Сілаў СССР узнікла апазыцыя генэралітэту. Гэтыя людзі (так бы моўніць «бунтоўныя маёры»), патрапіўшы ў Вярхоўны Савет СССР, імкнуцца больш цывава ацэньваць

сітуацыю. У рамках пакамітэту па Узброеных Сілах Вярхоўнага Савету СССР яны распрацавалі праект вайскавай рэформы, ў якім можна вызначыць дзве галоўныя ідэі: 1) паступны пераход да прафэсійнага комплектавання Узброеных Сілаў; 2) стварэнне нацыянальна-тэрытарыяльных фармаванняў. Канцэптуальна мяркуецца, што «права кожнай рэспубліцы дэлегаваць неабходныя паўнамоцтвы па сваёй бяспецы на дагаворнай аснове, улічваючы асаблівасці развіцця рэспублікаў» (Известия, 1990. 04. 11.). Створаныя нацыянальна-тэрытарыяльныя фармаванні сухапутных войскаў і прафэсійнага рэзерву будуць падпарадкаваныя ў адміністрацыйным плане цэнтральнаму і мясцоваму кіраўніцтву, а ў аператыўна-стратэгічным

толькі цэнтру. У экстрэмальных сітуацыях па рашэнню мясцовага кіраўніцтва гэтыя фармаванні могуць выкарыстоўвацца дзел ліквідацыі вынікаў стихійных бедстваў, а таксама «прекращения беспорядков». Такім чынам, бачна, што гэта ня толькі і ня проста ўступка — гэта ў нейкім сэнсе ўзмацненне рэакцыйных мяйсцовых рэжымаў, кшталту беларускага. Тым ня менш, нават у такой форме вышэйшае кіраўніцтва Савецкай Арміі адчула небяспеку сваёй маніпольнай уладзе — старшыня парламанікай камісыі народны дэпутат СССР маёр У. Лапацін быў выключаны з КПСС, адчуў на сабе формы ціску (праўда, пазней КПК пры ЦК КПСС прыпыніла рашэнне аб выключэнні). Яшчэ больш палюхаюцца самой думкі пра нацыянальныя фармаванні ў Менску. Са старонак «Советской Белоруссии» афіцыйны філосаф А. Майсена ўспраўняе нас, што мы й думаць не жадаем пра нацыянальнае войска. Была таксама спроба запра-

сіць маёра У. Лапаціна ў Менск. Але палітадзел спрацаваў своєчасова — сустрэча была забароненая, а не арганізатар А. Сьмірноў атрымаў дысцыплінарнае спагненне (Комсомольская правда, 1990. 06. 05.).

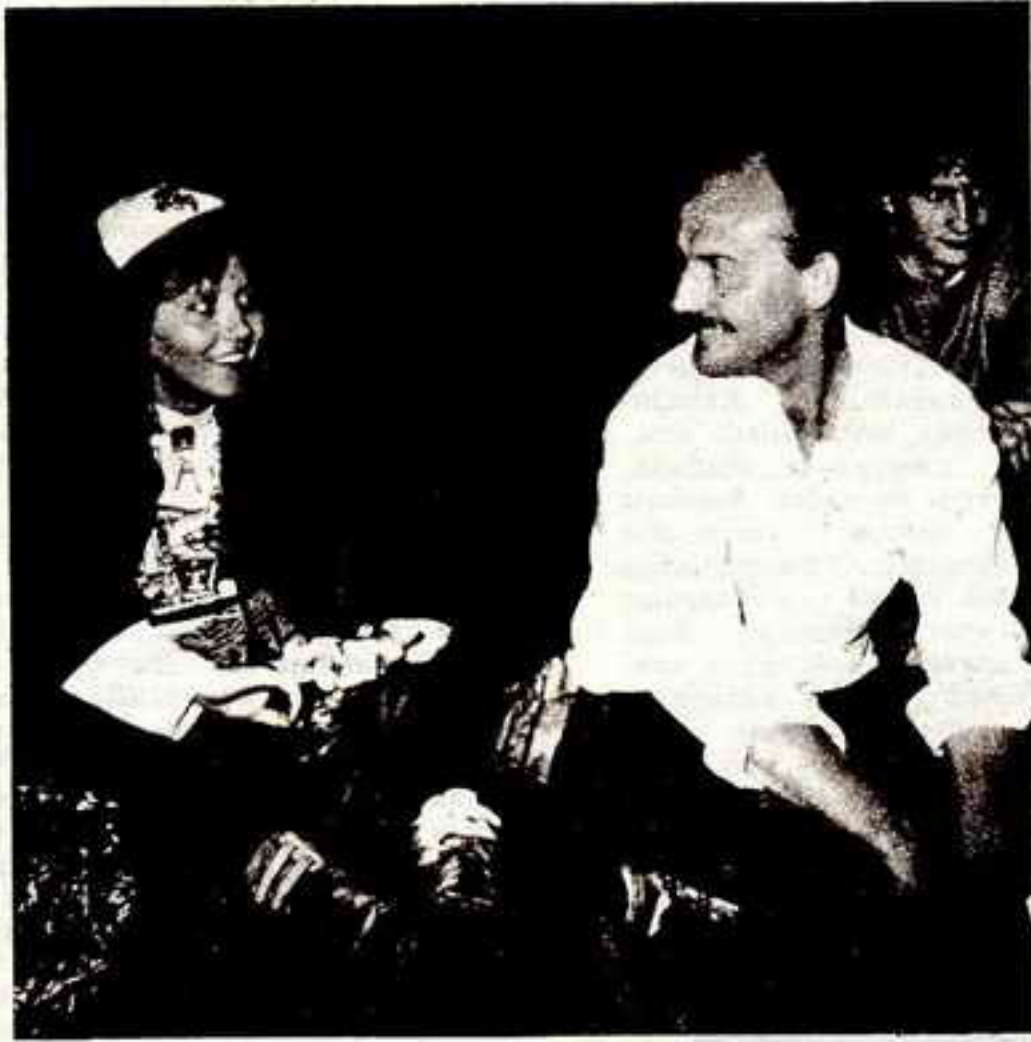
Тым ня менш, перспектыва ўжо зразумелая. Зважаючы на рэаліі, значна не забягаючы наперад, давайце прааналізуем гэтую перспектыву адносна БССР. Неабходна ўжо пачаць абмяркоўваць праблемы вайсковых фармаванняў, быць падрыхтаванымі да іх зьяўлення.

Сродкі знойдуцца за кошт памяншэння адлічэнняў у бюджэт Міністэрства абароны. Да функцыяў тэрытарыяльна-нацыянальных падраздзяленняў найперш трэба аднесці ахову межаў рэспублікі. Адапаведна з гэтым павінна існаваць і ўласная памежная палітыка — ненармальна, што ў Беласток ці Кракаў нам цяжэй патрапіць, чым у Ашхабад. Неабходна патрабаваць, каб унутраныя войскі на нашай тэрыторыі знаходзіліся ў падпарадкаванні рэспублікі і комплектаваліся з грамадзян Беларусі. Іх трэба пазбавіць ад аховы мясцаў пакарання. Падобная практыка, калі салдаты тэрміновае службы ўнутраных войскаў ахоўваюць «зоны», дэструктыўна ўплывае перш наперш на саміх салдатаў. Гэтым павінны займацца вольнанаёмныя прафэсіяналы. Комплектаваць мясцовыя падраздзяленні можна з улікам вопыту тых жа Злучаных Штатаў, дзе кожны штат мае ўласную Нацыянальную гвардыю, якая адначасова выконвае функцыі падрыхтоўкі рэзерву. Размяшчэнне войскаў СССР павінна будзе абавязкова рэгулявацца дагаворам паміж рэспубліканскім і цэнтральным урадамі. Я ўжо казаў, што стварэнне Рэспубліканскае гвардыі можа ўзмацніць адвядзены рэжым. Але ў любым выпадку змены ў вайсковым жыцці будуць паступовыя. На той час паспеюць выбары 1995 г. (калі, як гэта прадказваюць некаторыя футуролягі, палітыка-эканамічны крызіс 1992 — 1993 г. ня знішчыць сёньняшнія дзяржаўныя структуры). У перспектыве, стварэнне ўласных вайсковых падраздзяленняў можа з'явіцца гарантыяй і супраць спробы путча рэакцыйных генэралаў.

Варта звярнуць увагу яшчэ на адзін аспект праблемы. Увядзенне ў нацыянальна-тэрытарыяльных фармаваннях беларускай мовы ў якасці афіцыйнай, унявядзенне сваёй адметнай вайскавай формы (пры ўмовах пазбаўлення гэтых фармаванняў ад карных функцый) можа паспрыць павышэнню прэстыжнасці беларускай мовы, усведамленню грамадзянства Беларускай Рэспублікі.

(Працяг на стар. 13)

ЧЫЙ СВАЯК

Гэтым летам у Менску гасьняваў **ВАСІЛЕК** — танцавальная група амерыканскіх беларусаў. Пасьля канцэртаў было запланавана наведаць дзіцячы сад. У гэтым незвычайным садку энтузіясты-выхавальнікі далучаюць дзяцей да роднае мовы і культуры. А гэта задача нялёгкая, калі ўлічыць, што дзесяцігодзьдзямі беларуская культура ўніскалася ды знішчалася. Натуральна, калі ў беларускай сябрыне ў Амерыцы даведаліся пра існаваньне такога садка, дык вырашылі наведаць яго.

Заўважу, што адразу на прыездзе зь Нью-Ёрку яшчэ ў Маскве «опеку» над гасьцямі ўзяў прадстаўнік таварыства «Радзіма» нехта Абрамчык (калі не мыляюся). З гэтага моманту ўсе перамяшчэньні гасьцей узгаднялася ды кантраляваліся ім.

Вось вырашылі наведаць гэты садок, але Абрамчык на-вез у іншы. Скажаў, што пасьпеем наведаць абодва. У гэты дзень я таксама далучыўся да **ВАСІЛЬКА**.

Садок зрабіў добрае ўражаньне. Прысады з драўлянымі скульптурамі — персанажамі казак, раскошны інтэр'ер, рыбкі ў акварыюмах, жывыя навіркі, вакол дываны, мноства цацак, дзеці дагледжаныя, у навуцкіх нацыянальных строіках.

Але першае захапленне прайшло, да мяне вярнуўся звычайны скептыцызм. Я спытаўся ў выхавальніцы, ці не зьяўляецца садок узорна-наказальным, прызначаным для

наведваньня замежнікамі? «Не, — сказала яна, — звычайны садок». Я спытаўся пра робак. «150 рублёў плюс 5 прагрэсіўка», — такі быў каз.

— Зусім няблага, улічваю сёньняшнюю сітуацыю, — заў я.

— Гэты дзіцячы сад ад

І ПАВАЖА

Выбачаюся за рукапісныя ляноў мець такую «раскобяздомны і без прапіскі па

Спадзяюся, калі надрукуюць, разумею і чытаюць пачувачуся з прычыны абстав

Пасьля дзіцячага дому і на ў Сібіры на «будоўлі» А з красавіка 1970 і да вольныя па палітычных абму, ні сям'і.

У 1978 г. улетку я пісаў рыс «Скрадзеная Бацькаў Хвалі, недзе друкаваўся.

«Время и Мы» (№ 3 за

Маім апошнім сьледчым 1985 годзе наводзе арты агітацыя і прапаганда), бы справах Вітабскага УКГБ Усяго добрага!

вода «Інтэграл», прадпрыма багатае, здзіўляюча чаго.

І сапраўды. «Інтэграл» прадпрыемства пераважна разітычнае, выпускае вае прадукцыю. А для вае заводу ні ведамстаў і талт КДБ грошай ніколі шкадзевалі. нават у часі

Найбольш беларусаў прыехала ў перыядзе ад 1905-га да канца 1913 году. Эмігравалі ў ЗША беларусы і ў 1920-1930-х гадох, але пераважна з былое Заходняе Беларусь. Наступная хваля беларускіх эмігрантаў у Амерыку прыпадае на гады па Другой сусьветнай вайне: класі 1940-х і пачатак 1950-х гадоў. Паводле аблічыншай Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва ў Нью-Ёрку, настала паслявае ў Залучаных Штатах ад 550 да 650 тысячаў беларускіх эмігрантаў.

Рассяляліся беларускія імігранты ў Амерыцы амаль ва ўсіх штатах, аднак найбольш на ўсходнім узьбярэжжы ў гарадох Нью-Ёрк, Бостан, Філадэльфія, Балтымор ды ў штатах Нью-Джэрзі, Нью-Ёрк, Канэктікут, Пенсільванія. На сярэднім захадзе — у штатах Агаё, Іліной, Індыяна і Мішыган, а на захаднім узьбярэжжы — у штате Каліфорнія.

Першыя беларускія нацыянальныя арганізацыі ў ЗША паўсталі ў 1920-х гадох у Нью-Ёрку й Чыкага ды ў штате Нью-Джэрзі. У Нью-Ёрку на пачатку 1920-х гадоў выдаваўся беларускамоўны бюлетэнь, а ў Чыкага Беларускі Нацыянальны Камітэт пачаў у 1926 г. выдаваць газету «Беларуская Трыбуна».

Новыя беларускія арганізацыі паўсталі ў ЗША, калі прыехала хваля беларускіх эмігрантаў па Другой сусьветнай вайне. Аднавілася беларуская дзейнасьць у штатах Нью-Ёрк, Нью-Джэрзі, Пенсільва-

ТАНЦАВАЛЬ

нія, Канэктікут, М Каліфорнія ды ў Саўт Рывер, Дэві Кліўленд, Лёс Аншанстоне.

Беларускія ар большыя-ж зь іх Эдзіночынне (Б мітэт (БКК) ды А к'е Моладзі (АВ) выходзіць месяч часопісы Друку кнігі.

Ансамбль «Ва Беларуска-Амеры 1956 годзе, як цпер, Сябрамі т танцу — моладзь важна вучы й ст гуртка білі тал Палітэхнічнага І Алда Орса, Адр рэбіць тое, што наступіць зь бе-

«РАДЗІМА»?

Дзеткі танцавалі і сьпявалі, ат нешта па-ангельску. Пам госьці частавалі дзіцей перкамі разьвітаўшыся, паехалі ў арускі садок. Спыніліся ля мінка з абшарпаным фасадом. Усярэдзіне таксама ўсё не параўнальна больш стае і беднае. Ды й самі

ДАКЦЫЯ!

Бытавыя ўновы не дазваляюць машынка. Беспрацоўны,

к па-беларуску. Сам я, на аску, але размаўляць раз-

на — паўпрымусовая пра- у». Потым зрніа ды іншае, у а каля 17 гадоў у зья- нных. Натуральна, ні до-

фікацыю на Беларусі. На- перадаваўся па Нямецкай ў адноўлены ў часопісе Мюнхен).

фабрыкаваў мне справу ў КК БССР (Антысавецкая педчы па асабліва важных матоль Салгубу).

М. Кукабака.

ені выглядалі больш сьціп-

Анак, з першых жа хвілінаў асуны гасьцей з выхавальні- мі й дзецьмі ўразілі шчы- сьцю. Дзеткі чыталі першы, рымаўся своеасаблівы кан- рт, дзе ўсе разам сьпявалі танцавалі. Пасья госьці адавалі падарункі й пачас- нікі.

ГІТА «ВАСІЛЕК»

Агаё, Індыяна, Іліной, о Ерк, Нью Брансвік, сьвік, Дэрройт, Чыкага, й ў сталіцы ЗША Ва-

у ЗША некалькі. Най- даруска Амэрыканскіе рускі Кангрэсама Ка- Беларуска-Амэрыкане- 950 году ў Амэрыцы «Беларусь» ды розныя мерыцы й беларускія

стаў пры Арганізацыі агадзі ў Нью Ерку ў гурток, якім ён ёсьць і а аматары беларускага 13 да 25 гадоў, пера- чытарам і кіраўніком і кіраўніком факультэту Нью Ерку, спадарычы авальны гурток пачаў агонага дэсаньня — анімі, рэпрэзэнтацыя

і тут здарылася нешта не- зразумелае. Абрамчык узяў мікрафон і напросіў увагі. Пасья вельмі ветлівым то- нам ён пачаў своеасаблівы до- пыт. Маўляў, чаму паважаньня госьці дапусьнілі «дыскрыміна- цыю дзіцей» — у першы са- док далі столькі падарункаў, а ў другі значна больш?

Зьпанавала маўчаньне. Тва- ры гасьцей пасур'эзьнелі. По- тым кіраўніца групы Ала Ра- мана спакойна растлумачыла Абрамчыку, што пра наведань- не беларускага садка было да- моўлена па перанісцы, ішчы ў Амэрыцы. Тады ж было да- моўлена пра падарункі.

Калі мы па'ехалі да гатэ- лю, я разьвітаўся з землякамі і пайшоў. Аднак выхадка прад- стаўніка «Радзімы» навяла мяне на некаторыя развагі.

Для многіх не сакрэт, што «Радзіма» задуманая як арга- нізацыя прапагандысцкая пад патранажам КДБ. На праця- гу шмат гадоў яна толькі й рабіла, што сеяла варожасьць паміж супляменьнікаў, дзын- фармавала эмігрантаў пра ста- новішча ў СССР. Тут, у Саю- зе, яна выхоўвала падазро- насць ды нянавісьць да ўсіх, хто зьяжджаў ці зьехаў на Запад. Гэтак было, але гэтак шмат у чым застаецца й ця- пер. Адносіны прадстаўніка «Радзімы» да нашых суайчын- нікаў сьведчаць пра тое, што іхні прыезд на Бацькаў- шчыну можа аказацца прыем- ным выключэньнем з правілаў, па якіх усё яшчы жыве наша таталітарная дзяржава.

Міхась КУКАБАКА.

беларускую культуру ды пазнаваць беларускую спадчыну самім. Выступы з танцамі заўсёды су- прыводжаліся зь інфармацыяй пра Беларусь. Хутка гурток «Васілёк» стаўся вядомым у Нью Ерку й шырэй. Гурток запрасілі ў сьпіры Нью Ерскага Клюбэ Народных Танцаў — вельмі аўтарытэтай і вядомай амэрыканскай арганізацыі. Выступленьні пачалі пра- водзіцца шырэй і шырэй ды часцей і часцей. Склад гуртка стала абнаўляцца, верніцца за конт поныя маладзёжныя сьпіры — часамі дзіцей па- парэдных танцораў. Цяперашні склад гуртка — ты- помна за апошні дзесяцігодзьдзе: амаль усё тан- цоры — амэрыканцы беларускага паходжаньня, б'ельш колькі народжаных па-за Амэрыкай, а таксама й небеларускага паходжаньня. Усе гурткоўцы — альбо вучні, альбо студэнты ці маладыя спецыялі- сты: настаўнікі, інжынэры, дзятрыя, адвакаты, фі- зыкствы зь Нью Ерку й вькоўцаў. Кіраўнічка гурт- ка (кіраўнічка ад самага пачатку) д-р Ала Ора- Рамана — прафэсар хіміі Нью Ерскага Гарадзкога Унівэрсытэту.

За блізу 35 гадоў існаваньня гуртка «Васілёк» агоныя танцоры ўдзельнічалі ў сотнях выступаў на розных сцэнах Амэрыкі й Канады ды на тэле- бачаньні. Дзесяткі беларускіх культурных фэсты- валаў у Амэрыцы адбыліся дзякуючы энтузіязму маладых танцораў-аматараў «Васілёка».

ГІСТАРЫЧНАЯ ЛІТВА І СУЧАСНАЯ ЛЕТУВА

Нічога ў нас, беларусаў, не атрымаецца, пакуль не пачнем называць рэчы сваімі найменьнямі.

Ну, сапраўды, калі Вы, напрыклад, называеце гэта сталом, а я гэта самае называю **дзвьярыма**... Тады, маючы на ўвазе адно, мы будзем гаварыць пра рознае. У выніку атрымаем альбо добрую камедыю, альбо недарэчную трагедыю. Прынамсі, нічога **разам, супольна** мы з Вамі зрабіць ня зможам, ніякага плёну з нашых перабудоваў ня будзе.

Ці — такая сітуацыя. Уявіце, што Вы самі ня маеце пэўнага, **свайго** імя. Нехта кліча Вас Васілём, а нехта Ганнай, нехта Пазыняком, а нехта Дземяньцеем. Пры такой няпэўнасці Вы адначасова і белы, і чорны, і левы, і правы, і цвярды, і мяккі. Усялякі-ніякі. Бо ня маеце **свайго** імя, **свайёй** назвы.

А калі свайго імя ня мае цэлы край і цэлы народ?

Нешта падобнае адбываецца з найменьнямі **БЕЛАРУСЬ** і **БЕЛАРУСЫ**. Пагартайце старыя кнігі, і Вы ўбачыце, як часта змянялася нашае найменьне. Былі мы і русіны, і літвіны, і тутэйшыя, і нават палякі. А зямля наша была і Русь, і Літва, і Северо-Западный край...

Чаму гэта важна? Таму што **ІМЯ** краіны і народа — гэта іхні маральны тыл і капітал. І пры кожнай новай змене свае назвы мы, беларусы, назаўсёды страчвалі свой надзейны тыл і з нуля пачыналі свой капітал.

Уявіце, калі б сёння Беларусь называлася Расеяй, а мы, беларусы, — рускімі. Ды мы б адразу пачалі глядзець на сябе па-іншаму, прасякнуліся нацыянальнай годнасцю і сваім «сусветным прызначаннем». Па-іншаму глядзелі б на нас у сьвеце, нас бы **заўважалі**.

А Расея называлася б Беларуссю...

— Дзе ж такі край? — пыталіся б у сьвеце, як цяпер пытаюцца пра нас. — Не чуваць такога ў гісторыі.

А мы, хто ведае гісторыю, прэтэндавалі некалі на непадзельнае валоданьне гэтай назвай — Русь... Рускімі нас, беларусаў, называлі ў тыя часы, калі сучасных рускіх называлі ня йнакш як маскавітамі, маскалямі. Маскоўская дзяржава ня стала тады яшчэ **Рускай** дзяржавай.

А літоўцамі нас называлі ажда мінулага стагодзьдзя. «Літва, айчына мая», — пісаў пра Наваградчыну, пра Беларусь Адам Міцкевіч. «Продкі мае выйшлі зь літоўскіх балот», — пісаў пра Піншчыну, пра Беларусь Фёдар Дастаеўскі... Дзесяткі вёсак на Беларусі маюць назву Літва, тысячы беларусаў маюць прозьвішчы Літвін, Літвіновіч, Літвінка і падобныя. Гісторык Мікола Ермаловіч у кнізе «Паслядах аднаго міфа» даказаў, што летапісная Літва знаходзілася паміж Наваградкам і Менскам. Яна, летапісная Літва, і дала назву Вялікаму княству Літоўскаму — магутнай сярэднявечнай дзяржаве, спадчына якой непадзельна перайшла да сучасных літоўцаў. Ядром гэтай дзяржавы была наша Беларусь. Старабеларуская мова была ў Вялікім княстве Літоўскім дзяржаўнай мовай. А праіснавала княства амаль 500 год.

Што тут чыё? Як падзяліць і ці трэба дзяліць? Можа, лепей — усё для усіх?

А каб так яно і было, мы павінныя зразумець, што мы страцілі разам з сваёй гістарычнай назвай **Літва**; што разам з назвай набыла цяперашняя Літва, якая ў Вялікім княстве Літоўскім мела іншую назву — Жмудзь. (На сучаснай літоўскай мове Жмудзь — Жамайцыя. На тэрыторыі панава-

нья гэтай мовы няма вёсак з назвай Літва, а тысячы сучасных літоўцаў носяць прозьвішчы Жамайціс, Жмудзінавічус і падобныя.) Літва набыла адзінства свайго народу і багатую гісторыю, а значыць, і будучыню. А мы атрымалі поўную блытаніну ва ўласнай гісторыі ды сучаснасці, бо самое слова **Літва** (за якім нашыя 500 гадоў) мы ўспрымаем сёння як нешта асобнае ад нас і чужое. Як чужую ўспрымаем мы і **Вільню** — калыску беларускае нацыі, нашай дзяржаўнасці і культуры, нашу старажытную сталіцу. Што такое ў беларускай мове **Вільнюс**? Амаль тое самае, што Дэлі альбо Яганэсбург...

І наколькі абсурдна выглядаюць прэтэнзіі Вярхоўнага Савета БССР на **Вільнюс**!

Сёння Літва і Літва — два зусім розныя паняцці. Першае — гістарычнае, якое тычыцца сучасных беларусаў, літоўцаў і ўкраінцаў. Другое — сучаснае, якое тычыцца гістарычных жмудзінаў.

Трэба называць рэчы **сваімі** найменьнямі. А сваё імя ў сучаснай Літвы — **ЛЕТУВА**. Саманазва сучаснага літоўца — **ЛЕТУВІС**. Пакінем, нарэшце, гістарычнае — гісторыі, а сучаснае — сучаснасці. Такі спосаб даўно засвоіла беларуская эміграцыя: Летува, летувіс, летувіскі.

У выпадку з Руссю мы сталі сталом назвалі хутчэй, чым у выпадку зь Літвой. Словы **Расея** і **расейцы** ўжо трывала ўвайшлі ў беларускую мову.

Наша **Беларусь** застаецца. Пад гэтым імем ішло ўсё наша нацыянальнае адраджэньне новага часу. Гэта імя засьведчанае ў нашай гісторыі. Дый мы самі, сучасныя беларусы, прымаем яго як **сваё**, як

крэўнае імя нашае Бацькаўшчыны. Але мы не павінны нікому аддаваць і свае старажытныя найменьні, наш тыл і капітал, яснае бачаньне нашай тысячагадовай гісторыі.

Сапраўды, недарэчная сітуацыя, калі згадваючы Старабеларускую дзяржаву — Вялікае княства Літоўскае, сучасны беларускі гісторык вымушаны нібы прасіць у некага прабачэньня ды тлумачыць кожнага разу, што і мы, беларусы, маем да гэтага княства нейкае дачыненне; альбо пісаць поўную назву княства — Літоўскае, Рускае, Жамойцкае... нібы гэтак будзе больш яснасьці.

Пісаць сёньня: літоўска-беларуская дзяржава, літоўска-беларускае войска, літоўска-беларускія князі і г. д. — ў дачыненні да сярэднявечча — недарэчнасьць. Паводле сярэднявечнае тэрміналёгіі трэба пісаць літоўска-руская альбо проста літоўская; а паводле сучаснай тэрміналёгіі: беларуска-летувіскія дзяржава, войска, князі.

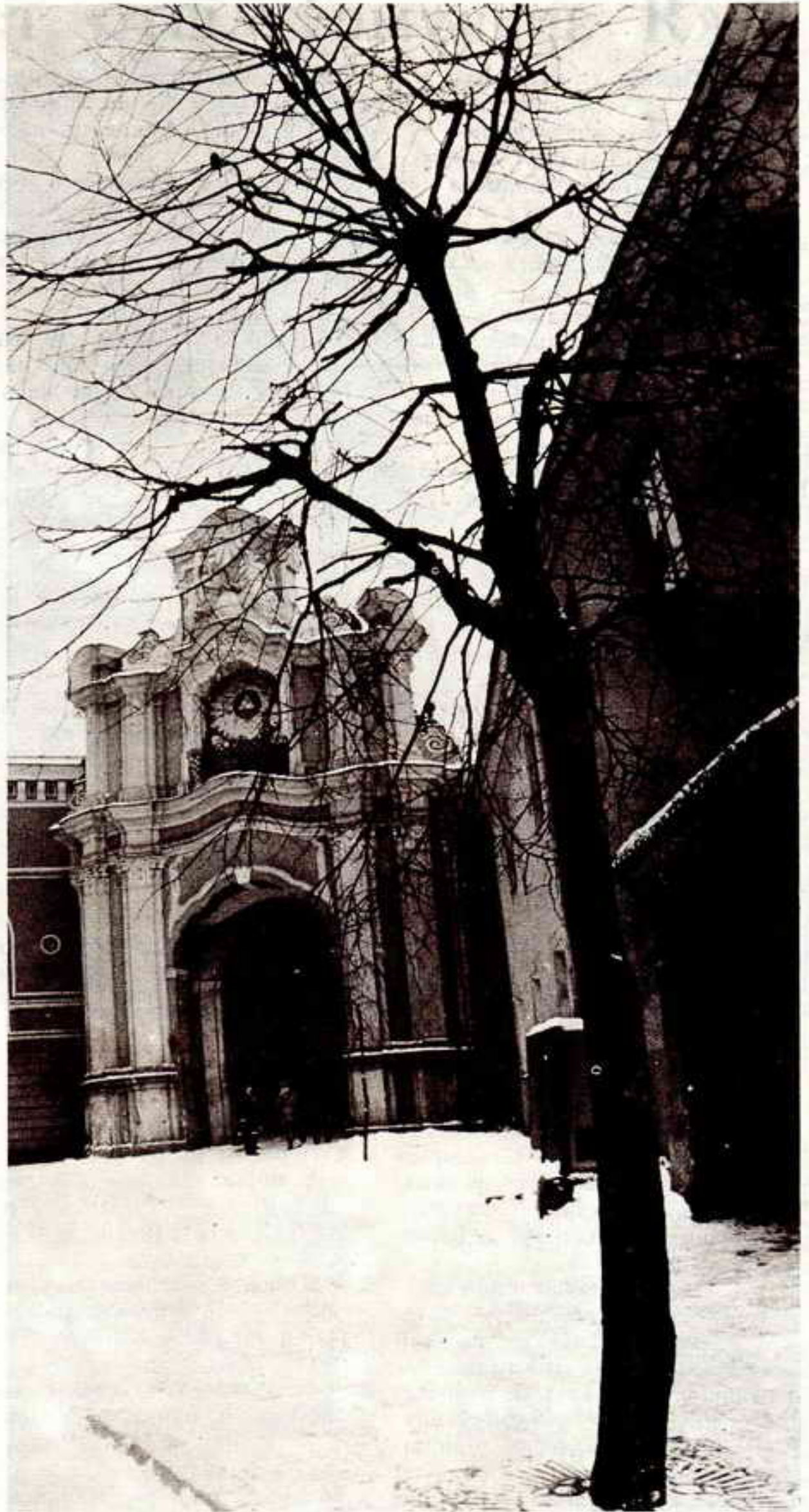
Аддзяліўшы ад сябе словы **Літва і Русь**, мы ніколі не разьбярэмся, што ў нашай гісторыі і культуры наша, а што чужое, дзе мы, а дзе ня мы, адхуль іншыя. Мы проста ня знойдзем ва ўласнай тысячагадовай гісторыі сябе.

Трэба называць рэчы сваімі найменьнямі. Гэта аніяк не папсуе нашых адносінаў з суседзямі. Доказ гэтаму — хоць бы і словы, якія мы выпісалі са сьвежага нумару канадзкае беларускае газэты **ЗВАЖАЯ**:

Віншваем Летувісаў, Латышоў і Эстонцаў! Няхай жывуць адноўленьня незалежныя балтыйскія рэспублікі!

Тут дзьверы названьня дзьвярыма.

С. Паўлоўскі.

Гэта Вільня. Брама слаўтых Базылянскіх муроў, дзе ў міжваенны час месціліся Беларуская гімназія і Беларускі музей.

«Я зразумеў, што такое страх»

(Працяг са стар. 5)

— Ён ад старасьці здох.

І гаспадар катэгарычна рушыў у хату, паклікаў жонку.

— Навошта на чалавека нагаворваць. Ён казаў, што незнарок, рукавом за рычаг нейкі зачэпіў. А ў самога вялікая сям'я. Плакаў ён, — кінула між іншым гаспадыня.

— Ідзі ў хату, на ферму пара, — пачулася аднекуль зь сенцаў. І кабета пайшла, мусіць не ўсьведамляючы, што ўсё ж пацьвердзіла чутку. Толькі навошта такая сакрэгнасьць? Відаць, не дарма прыяжджалі лётчыкі...

* * *

А вось што распавёў суседных маўчуноў Мікалай Яварэц:

— Як бомба ўзарвалася? Чуў, чаму ж не. Вецер у той дзень моцны быў. Чую, нешта трашчыць, думаў, шыфер сарвала. Ад грукату са сьцен фатакарткі пападалі. Нараньні выходзім у двор, а там за гумнішчам нібы конь стаіць — гэта столькі зямлі насыпалася. Нават трапіла пад нашу хату. А былі ж маразы! Ці лётчыкі прыяжджалі? Так. Хутка бульдозер і зраўняў усё.

На жаль, тое здарэньне ў сьнежаньскі дзень — не выключны выпадак на тэрыторыі Пятрэвіцкага сельсавету. У гэтых ваколіцах месяціца лётны палігон. Яшчэ нядаўна я думаў, што такая тэрыторыя абгароджваецца, ізалюецца. Сур'ёзная справа патрабуе сур'ёзных адносінаў. Выходзіць, памыляўся.

— Палігон пачынаецца фактычна ўжо за вёскай, — казалі жыхары Каменкі, блізкай ад Малое Ізвы. Каменка — тыповая беларуская вёска, але тое, што тут адбываецца, звыклым не назавеш. Менавіта тут мы і пазнаёміліся з Уладзімерам Іванавічам Скоблям, які першы заўважыў бомбу (памятаеце — у пачатку?). Пазнаёміліся выпадкова, размаўляючы з каліхай людзей.

Гэтыя людзі распавялі пра самалёт, які ледзь не ўзарваўся над вёскай. Дзякаваць лётчыку, даляцеў да лесу.

— Тады я з жанкамі сенавала, — кажа Клаўдзія Скобля. — Аж бачым, ляціць нешта вогненнае. А пасья — выбух. Мы ў лес. Прыбягаем, а там ужо лётчык дагарае.

Бомбы тут знаходзяць вельмі часта. Неяк на адной падарваўся хлопчык, які пасьвіў каровы.

Цікава, дзе ж пачынаецца палігон?

— У нас ціха не бывае. Увесь час гул. А ўначы, калі парашуты скідаюць, дык сьветла, як у горадзе, — казалі людзі.

Сьветла таму, што з парашутамі падаюць асьвятляльныя бомбы.

Скобля згадзіўся паказаць мейсца, дзе ўпаў самалёт.

— А бомбаў колькі! Паехалі, пакажу... А якія сенакосы колісь былі, а колькі грыбоў! — уздыхае Скобля, а на душы становіцца не па сабе.

У гэтым лесе я зразумеў, што такое страх. І калі фотакарэспандэнт наваградзкае газэты В. Кудзін крыкнуў, жартуючы: «Кладзіся! Страляюць!» — сьмех у нас атрымаўся крыху штучны.

Дарэчы, рэшткі аб'ёкі таго самалёта можна знайсці дагэтуль.

А можа: палігон пачынаецца там, дзе ўзьнікае страх? Калі рантам адчуеш, што й ты можаш стаць ахвярай?

Едучы па лясной дарозе, я спытаў у кіроўцы нашай машыны, вэтэрана вайны М. Котава:

— Майсеевіч, што будзеце рабіць, як пачнуць страляць?

— У нас машына, схаваемся, — адказаў той, але адчувалася, што й яму таксама не па сабе.

— А што дзіўнага, — сказаў Скобля, — Мы неяк ехалі на грузавой. Чуем, страляюць

з кулямётаў. Пападалі пад машыну. Нічога, пранесла.

А вось нарэшце афіцыйны надпіс — пачынаецца тэрыторыя палігону. Той самы лес, тая ж дарога. Надпіс за галінамі дрэў адразу й не заўважыш. Недалёка ад гэтай шылды мы ўбачылі бомбу, пра якую казаў у пачатку.

— Гэтая нейкая новая. Раней не было. Далей іх яшчэ больш.

Але ехаць далей не хацелася... Страшна, што ў лесе зьбіраюць грыбы людзі ня толькі з навакольных вёсак, але й з горада, з пасёлка Бярозаўка. Па гэтай дарозе езьдзяць штодня.

Вось што распавёў старшыня Пятрэвіцкага сельсавету Зьміцер Крывела:

— Працую тут зь дзесяткі два гадоў. Палігон ужо быў. І няшчасці здараліся. Недаўно канцы сямідзесятых кулямётнаю чаргой з самалёта забіла жанчыну, якая йшла на работу... Бомба, што ўпала ў Малой Ізве, не адзіная. Тры гады таму на падворак брыгадзіра Смяляка ў Вуглах трапіла такая ж. Пра тое, што знаходзяць іх, і гаварыць ня варта.

Ходзяць чуткі, нібы Каменку адселяць, каб пашырыць палігон. Будуць асвойваць некую «іншую стратэгію». Людзі спрабавалі пратэставаць, дайшлі да райвыканкаму, але там чапаць ваенных ня хочучь.

— Пад Чарнобылем колькі зямлі пустуе. Хай сабе там трэніруюцца, — кажуць тутэйшыя людзі.

* * *

... Калі ехалі назад у Наваградак, у Пятрэвічах бачылі, як гільзы ад бомбаў прыстасавалі пад сьметніцы. Наш чалавек, сапраўды, і ў блягім вышуквае карысьць. А каля мехдвара напаткалі гармату. На 23 лютага ў тым годзе нехта прывалок. Хто і адкуль — невядома.

Міхась ТАЛОЧКА,

† Фота С. Грыца.

РАЗЬВІТАНЬНЕ ЗЬ «ЛЕПШЫМІ СІЛАМІ»

(Працяг са стар. 6)

муністаў з заклікам выйсці з тае партыі, да злучэнстваў якое яны асабіста ня маюць ніякага дачынення, — калі ня маюць.

Як анекдот прыгадаю выпадак на адным прадпрыемстве ў Гародні пад час выбараў старшыні прафкаму: кандыдат, які апырэджваў канкурэнта пасля першага туру, праіграў, калі высветлілася, што ён уступіў у КПСС у 1989-м годзе. — маўляў, ведаў куды лез, а лез усё роўна!

Шлях спакою мы, здаецца, праішлі. Няма на Беларусі ні Імрэ Пожгаі, ні Альгірласа Бразаўскаса. Ці так нам важна, хто зменіць Ахрэма Сакалова? Няхай гэта застаецца ўнутранай справай тых, каму не надакучыла будаваць камунізм.

Алесь Чобат, Гародня.

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ВОЙСКА І «ВЯЛІКАЯ» ПАЛІТЫКА

(Працяг са стар. 7)

Пакуль мы будзем занятыя вырашэннем гэтай праблемы, вайсковое пытаньне будзе нас хваляваць з іншага боку. Эшалны з савецкімі вайсковцамі, няўпэўненымі ў будучыні, пазбаўленымі кватэр і дадатковых грошай, ідуць да нас з Венгрыі і Чэхаславацкай. Яны лічаць, што ім яшчэ пашанцавала — едуць на Беларусь, «а не в безводные степи, не в республику, раздраемую национальными противоречиями». Але выразна гучыць: «Вы поймете наши опасения, если присовокупите сюда и вопрос с республиканским государственным языком. Будут дети сдавать экзамены, поступать в вузы — надо его знать. А как вы-

учить за год-два, даже три?!» (Известия, 1990. № 02). Бясспрэчна, гэтыя людзі сталі ахвярамі «вялікай» палітыкі. Але нам ад гэтага не лягчэй. Ужо сёння зразумела, што сітуацыя з будматэрыяламі, так патрэбнымі перасяленцам з чарнобыльскай зоны, абвострыцца. Прыезд вялікае масы людзей замарудзіць нацыянальную кансалідацыю грамадства. Невырашэнне вайсковай праблемы (як адзін з аспектаў больш фундаментальнай праблемы — суверэнітэту) знаходзіць сваё адлюстраваньне і ў тым, што недзе за Каўказкім хрыбтом гінуць хлопцы Беларусі, абараняючы чужыя ім імперская інтарэсы.

Алег ДЗЯРНОВІЧ, гісторык.

I...

Днямі выйшаў я на пляц (дзе збіраюцца мітынгі дый праходзяць нарады, і сустрэў я ў натоўпе Сяргея, той разважаў:

— А што, калі ўзяць жалезны трос, зрабіць пятлю і накінуць на шыю помніку. А чалавек гэтак з тысячу возьмуцца за той трос ды паягнуць... Як мяркуеш, скінуць ці ня скінуць?

Мне ўявілася намалёваная Сяргеем карцінка, і я ўбачыў, як адлятае помнікава галава...

— Ня скінуць! Калі пятлю накінуць толькі на шыю, дык галава адскочыць, а помнік застанецца. Трэба ўсю постаць абвязаць, а потым цягнуць, тады ўвесь і заваліцца. Толькі нашто помнік валіць?

— Э-э-э. — пачаў разважаць Сяргей, — справа ня ў помніку і нават ня ў Леніне, а ў тым, што ён зараз апошні рэальны сымбаль усёй інтэрнацыяналізацыяналістычнай мінуўшчыны. Уяві, ідзе па пляцы які-небудзь першы ці другі, гляне на помнік, абдзёрне пінжак і падумае: «Стаіць Лукіч, і мы стаім, «навеки сплотила Великая Русь!» І сілы ў гэтага першага ці другога патройваюцца, і не разумее, што час веры ў святлую камуністычную будучыню мінуў. Так што трэба неадкладна зносіць. Дык кажаш, усю постаць тросам абматаць і цягнуць?

З супярэчлівымі думкамі я накінуў пляц.

I-раз...

А вось які год ці два таму адзін мой аднагодак, шрайбікус Лявон грыз пазногаць і пераконваў, што кожны паэт павінен прачытаць збор твораў Леніна ад першага тому да пяцьдзесят пятага цалкам.

— А можа, лепей Фрыдрыху Энгельса заканыспектаваць, ягоную «Дыялектыку прыроды»? — не здаўся я.

— Энгельса з Марксам можна чытаць, а можна і не чытаць, а Леніна паэт павінен ведаць. — настойваў Лявон, вучань імперскага трыбуна Ісаева, які ў свой час пераняў ідэі Твардоўскага, Маякоўскага і усёй таталітарнай паэтыкі.

«Блыка ад яблыні, куды ж ты коцісься?»

Чытаць збор твораў рэвалюцыянера і публіцыста я ня стаў, але тое, што іншыя паэты гэтым займаюцца, мне зьянтэжыла і нават напалохала. Я пачаў падумаць, а ці ня кінуць мне усё гэтае крэманьне.

Врэшты, шрайбікусы і ёсьць шрайбікусы, у іх работа — чытаць і крэманьне.

I-раз, і...

Іншая справа — пэскулі і гліна месы (мастакі з разьбярамі). Чытаюць лінг менш, пісаць амаль зусім

Адам ГЛЭБУС

сім ня пішуць, ну, хіба толькі, як грошы вялікія па заказе атрымліваюць, тады ж трэба суму разборліва і ня лічбамі, а словамі. А калі такія сумы бываюць? Вядома, калі. Як Леніна зробіш, так і грошы маеш. А ўсе заробкі такога кшталту называліся ў мастакоўскіх колах «халтураю». Асабіста я не сустракаў ніводнага пэскуля, каб зрабіў Леніна па ўласным жаданьні, ад шчырага сэрца.

Накай, Глэбус, хлусіш.

Быў... Быў адзін рэстаўратар Уладзя, які намалёваў акварэлью маладога Ульянава з рудой бародкаю. Называлася карцінка «И Ленин такой молодой, и юный Октябрь впереди». Свой твор Уладзя вырашыў паказаць на выставе. Занёс. А прыёмная камісія, якую складалі монстры тутэйшага сацыялістычнага мастацтва, нахшталь Савіцкага з Уроднічам, карціну не прыняла. «Усё добра, цудоўна, — казалі, — толькі вочы не зусім ленынскія». Што азначае «ленынскія вочы», рэстаўратар ня ведаў. Ды й сябры камісіі ня ведалі, яны ведалі іншае: кола аўтараў беларускай леныншчыны ў вы-

яўленчым мастацтве нельга пашыраць. Чым вузейшае тое зачараванае камунізмам кола, тым больш у ім грошай, ордэнаў, прэмій і званьняў. А парыў, шчырасьць, энтузіязм розных Уладзяў лёгка разьбіваецца аб выраз «ненынскія вочы».

А сам выраз мае наступнае паходжаньне. Яго ў Менск прывезлі з Масквы. А адкуль яшчэ да нас такое вязуць? А прывёз шэранькі мастачок, назаву яго так, бо прозьвішча ўжо надта гідкае. Адно, што ўмеў шэранькі, дык гэта зацьвярджаць у пэўных установах літаграфіі. Такія вось літаграфіі ў кожнай школе вісяць у белым багее на сьцяне.

На сьцяне вісіць карцінка.
Рамачка пабелена.
А ў Маскве стаіць магіла
Дарагога Леніна.

Гэты верш я бачыў у падручніку па беларускай літаратуры, дзе ён фігураваў за прыклад народнае творчэсці савецкага часу. А складзены ён якраз пра такія літаграфіі, што зацьвярджаліся ў горадзе, дзе стаіць магіла.

Тутэйшая маскоўская мафія малювала Леніна і адпраўляла ў Маскву разам з шэранькім ды чамаданам настойкі «Белавежская». Шэранькі нёс узоры на камісію, дзе гучала «ненынскія вочы». Тады ён запрашаў сябраў камісіі ў гатэль, дзе ўсю ноч «кушалася», як кажуць расейцы, «Белавежская». Раніцай вочы рабіліся ленынскія. На ўзорах ставіліся патрэбныя пятакі, і шэранькі вяртаўся ў «краю свой родны». Майстры друкавалі наклад, установы і прадпрыемствы набывалі пабеленыя рамачкі, а мафія дзяліла грошы.

Які парыў? Якая шчырасьць? Горкі хлеб наш надзённы.

... А так адбывалася ў Бухарэсьце Фота Lietuvos Ritas

І раз, і два...

Аднойчы шафёр, які любіць дэтэктывы, спытаў у мяне, чаму мастаку плоцяць вялікія грошы.

— Каб ён сам гэтыя грошы не маляваў. А то сядзе і зробіць чырвонец. Ці яшчэ горш, змайструе клішэ і пачне друкаваць залёненкія пяцідзiesiąткі ды падарве і так кволую эканоміку краіны...

— Жартуеш?

— Зусім не. У нашай любай імперыі, чым больш карціна нагадвае грашовы білет, тым больш за яе плоцяць. За краявід з маскоўскім крамлём (глядзі 3 і 5 рублёў) даюць, прынамсі давалі, больш, чым за нацюрморт у земляных танах (глядзі папяровы рубель). Ну, а за палатно зь Леніным плацілі больш, чым за краявід з крамлём...

Шафёра я пераканаў, толькі як згадаў показку: «Сядзіць барыга на лаўцы. Да яго падыходзіць Ленін, які вярнуўся з таго сьвету, каб паглядзець на плён рук сваіх.

— Добры дзень, — гаворыць Ленін.

Барыга маўчыць.

— Няўжо Вы мяне не пазналі? Паглядзіце. Вось анфас, а вось профіль...

— Чырвонец! — узрадаваўся барыга.

Што ні кажыце, а татальная большасць пэкуляў і шафёраў успрымае Леніна толькі як выяву на купюрах.

Есьць і іншае ўспрыняццё, якое грунтуецца на металёвых рублях. Паміж сабою глінамы нараклі іх «лысымі». Хрэстаматыіны аповяд глінамыса-халтуршчыка гучыць так:

«І застаўся ў мяне толькі адзін рубель. Кідаю я «лысага» ў кішэнь. І гэта ўжо ня грошы, а ўзор, эталён. Еду ў калгас. Заходжу да старшыні і пытаюся: «Вам Ленін патрэбны?» Ленін заўсёды патрэбны і ў неабмежаваных колькасцях. Старшыня пытаецца: «А што ты можаш?» А я: «Магу рэльефны профіль зрабіць!» Удакладняем дыяметр, да якога трэба «лысага» павялічаць, і за працу. Вось так, два дні і ты багаты. Пайшлі вып'ем».

Па такой схеме працавалі ўсе глінамы ад студэнтаў і дылетантаў да народных і акадэмікаў. Я быў сьведкам, як нябожчык Анікейчык гаварыў з уладтрымальнікамі Месьціслава. Яку быў пафас! Які імпэт! Бура і наіск!

— Як такі горад можа жыць без помніка?

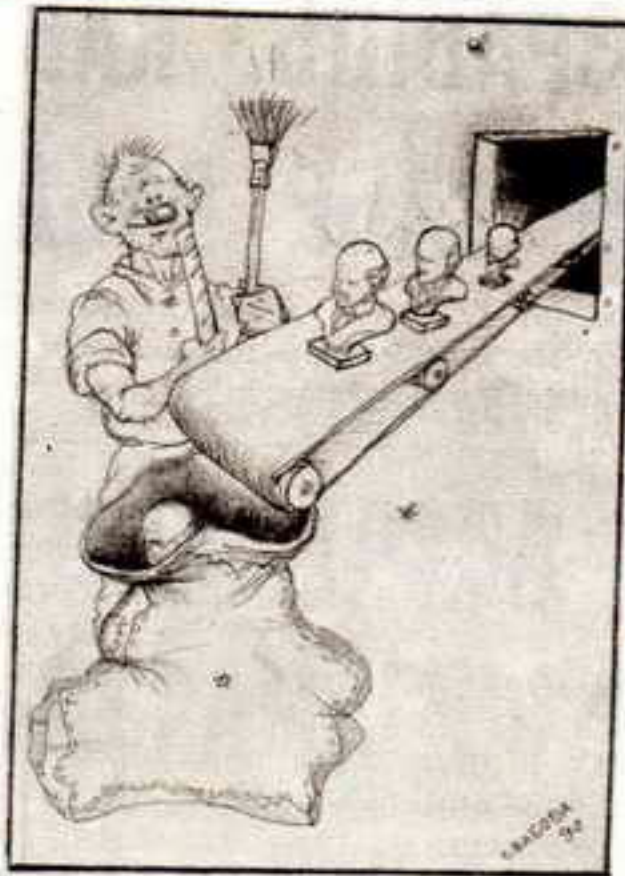
— У нас ёсьць...

— Гэта ня помнікі, гэта халтура! А павінен стаць сапраўдны помнік, на галоўным пляцы, насупраць райкаму партыі!

— У нас ёсьць і насупраць... Толькі ён у кустах. Помнічак сапраўды ня вельмі, дык мы яго бэдам заслانیлі...

— Зьнесі! І паставіць! І...

І гэтак далей ішлі ленінскім шля-

хам. Зносілі і ставілі. І ўсё большыя, і ўсё даражэйшыя. А быў жа час калі і Сталіна ставілі. А потым салдаты Савецкай Арміі зносілі бацьку ўсіх народаў цёмнымі хрушчоўскімі начамі.

А Заір Азгур, аўтар незлічонах помнікаў, калі яго папракнулі, што ён сваёй творчасцю ўсхваляў тырана, адказаў, што нікога ён не ўсхваляў, а рэалістычна паказваў Язэпа такім, як ёсьць — жорсткім прыгнятальнікам.

Так што і ад Леніна разьбяры з мастакамі адхрысьціцца лёгка. Толькі ня слухайце іх, бо яны дапамогуць зьнесці, каб паставіць новага, ім жа ўсё роўна, каго.

І-раз, і-два, і...

Сам я Леніна маляваў мала. Колькі разоў, калі аздабляў на кастрычніцкія сьвяты камісійныя крамы, дык вырэзваў такі відомы профіль з плякатаў і наклепваў на чырвоныя анучы. Шчыры дзякуі мастакам папярэднякам, яны намалювалі на шмат гадоў наперад.

Ленін жыве! Ленін жыве! Ленін будзе жыць!

Напэўна з-за таго, што я так мала працаваў над ільчоўскім вобразам, і нянавісьці асаблівай няма. Таму й не прымяю жалезнай пяталі, якую ўжо намерваюцца накінуць на помнікаву шыю. Акцыя разбураньня ўсё роўна ня вырашыць аніякіх пытанняў. Згадайма аб'яўкі 20-х гадоў:

У нядзелю
на Цэнтральным пляцы
ў 15.00

адбудзецца спальваньне абразоў.
Запрашаем усіх!

Будзе іграць духавы аркестр.
І што? Атэізм канчаткова пера-

мог у адной асобна ўзятай краіне?

Не зьбіраюся прарочыць, але трэба памятаць, што пасля разбураньня Бастыліі па Францыі вазілі гільятыну, а пасля руйнаваньня помнікаў па Расейскай імперыі пачаў сноўдаць «чорны груган»...

І раз, і два, і тры...

А быў і такі выпадак. Здарыўся ён з разьбяром Васілём. Паехаў Васіль халтурчыць у Сібір і знайшоў сабе заказ, ну, вядома — помнік Уладзіміру Ільчу Леніну. А дзе рабіць? Майстэрня ж у Менску застаўся. Вось партыйцы і знайшлі гараж. Паглядзеў Васіль на той гараж і сказаў, што столь нізкая і Ленін атрымаецца маленькі. Падумалі партыйцы і вырашылі, што Уладзіміра Ільча трэба пасадзіць, тады ён атрымаецца ледзь не ўдвая больш. Васілю што? Пасадзіць дык пасадзіць. Ён і выляпіў Леніна ў фатэлі, атрымаў грошы, склаў іх у дыплямат і на самалёце за якіх восем гадзін даляцеў да Менску. А железабетонны Ільч застаўся сядзець у гаражы. Некалькі разоў Леніна спрабавалі выцягнуць з таго сібірскага маўзалея, але нічога не атрымалася: не праходзіць ён у браму, і ўсё тут. Пасунулі помнік у самы кут, каб не замінаў машынам, так там і сядзіць, бо сцены разьбіраць пашкадавалі.

ШТО ТРЭБА ЗРАБІЦЬ, КАБ ПЕРАМАГЧЫ У САБЕ РАБА

Падпіску

(Працяг са стар. 1)
дзіш ніводнай хлусьлівай думкі, ніводнага скажэння ісьціны;

— ні вусна, ні пісьмова не прывядзеш ніводнай «кіраўнічай» цытаты ад падхалімства ці для перастрахоўкі, ці дзеля кар'еры, калі не падзяляеш выказанае думкі;

— не дасі прымуціць сябе пайсьці на такое грамадзкае мерапрыемства, якое супярэчыць тваім

уяўленьням пра Годнасьць і Сумленьне, твайму жаданьню і волі;

— не прагаласуеш ні адкрыта, ні таёмна за тое, чаму шчыра не спачуваеш;

— не будзеш і не падпішася на такую газету, часопіс, дзе замоўчваюцца факты, скажаецца праўда;

— сваім ачышчальным поглядам ты знойдзеш і іншыя выпадкі, калі трэба

будзе выбраць «свабоду быць самім сабой».

Так, табе будзе цяжка. Магчыма, давядзецца рызыкаваць працай, становішчам на службовай лесьвіцы, адносінамі зь блізкімі. Але перамажы раба ў сабе, перамажы гэты ганебны рэфлекс, не дазваляй трымаць над табой узьняты бізун.

Паводле А. Салжаніцкіна

на беларускую газету **СВАБОДА** Вы можаце аформіць паштовым пераказам (адвольная сума грошай, зь якой будзе вылічвацца кошт дасланных Вам газэтаў) на адрас: 220045, Менск, п/с 17, Сп. Сабаленку Алясю Міхайлавічу. * * *

Калі Вы жадаеце распаўсюджаць беларускую газету **СВАБОДА**, звяртайцеся, калі ласка, па тэлефонах:

МЕНСК — 34-42-78 (Сп. Алясь) і 24-70-59 (Сп. Вадзім);

ГАРОДНЯ — 44-01-27 ці 45-22-54 (Сп. Данута);

ВІТАБСК — 4-53-22 (Сп. Валера);

ПОЛАЦАК — 4-47-05 (Сп. Уладзімер) з 21.00 да 23.00, апроч аўторку й чацьверу;

ГОМЕЛЬ — 55-79-03 (Сп. Андрусь);

МАЛАДЭЧНА — 7-72-26 (Сп. Тэдзуш) пасля 18.00;

БАРАНОВІЧЫ — 6-33-26 альбо 5-32-78 (Сп. Павел);

БАБРУЙСК — 3-22-63 (Сп. Аляксей);

ВЯЛЕЙКА — 5-56-83 ці 5-56-56 (Сп. Наталья);

МАЗЫР — 2-42-09 (Сп. Лявон). * * *

Калі Вы жадаеце зьмясьціць Вашу рэкламу на старонках беларускага газэты **СВАБОДА**, звяртайцеся, калі ласка, па тэлефоне 34-42-78 (Сп. Алясь). * * *

Рэдакцыя беларускага газэты **СВАБОДА** мае й распаўсюджае наступныя незалежныя выданьні:

ЛІТАРАТУРА-1
ЛІТАРАТУРА-2

зборнікі твораў новых беларускіх літаратараў. Кошт аднаго асобніка — 3 рублі.

КСЭРАКС БЕЛАРУСКІ-1
КСЭРАКС БЕЛАРУСКІ-2
літаратурныя зборнікі літаратараў з Наваполацку. Кошт аднаго асобніка — 2 рублі.

ДЗЕНЬ ВОЛІ-90
сьвяточнае выданьне да 72-й гадавіны абвяшчэньня незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі. Кошт — 30 кап.

КУПАЛЬСКАЯ ПАШТОУКА
кошт — 30 кап.

Усе гэтыя выданьні можна атрымаць, даслаўшы грошы паштовым пераказам на адрас: 222690, Меская вобласьць, Стаўпецкі раён, вёска Нова Сьвержань, завулак Стаўпецкі, д. 20, Сп. Тулейку Міхасю Уладзімеравічу.

Калі Вас цікавіць **МУЗЫКА НОВАГА ПАКАЛЕННЯ**, набярэце пасля 21 гадзіны тэлефон 61-82-13 і спытаўшы Андруся, змоўце яму наступныя музычныя запісы:

ДАНЧЫК

дзьве апошнія кружэлкі па 45 хвілінаў;

СЯРЖУК СОКАЛАУ-ВОЮШ

«Песьні касінераў» — 45 хв.;

АЛЕСЬ КАМОЦКІ

праграма на 90 хв.;

ВОЛЯ ЦЯРЭШЧАНКА

40 хв.;

рок-гурт **МРОЯ**

1987 і 1988/89 — па 30 хв.;

рок-гурт **УЛІС**

1989 — 45 хв.;

рок-гурт **МЯСЦОВЫ ЧАС**

1989 — 45 хв.;

рок-гурт **БОНДА**

1987 і 1989 (запіс з канцэрту) — па 45 хв.;

АНДРЭЯ МЕЛЬНІКАУ

90 хвілінаў.

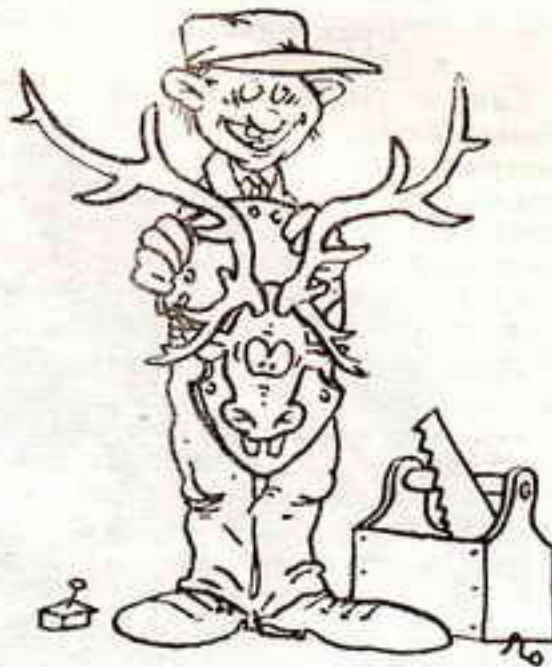
Перадаючы Андрусю Вашу касету, не забудзьцеся пакласьці ў яе наперку з Вашым прозьвішчам, адрасам, тэлефонам ды назвай патрэбнага Вам запісу. Тэрмін запісу — 1 — 10 дзён.

Калі ласка!

АДРАМАНТУЕ

ЛЁНЯ

і зьбярэ мэблю, а таксама навесіць паліцы, карнізы і г. д. для Вас
Тэл. у Менску: 55-48-62.
Калі ласка!

СВАБОДА

СВАБОДА. Беларуская газэта. Выдавец АНКОЛ.
Наш адрас: 220045, Менск, п/с 17. Тэлефон 344278 (Алясь).
Рэдакцыя: А. Гуркоў, С. Дубавец, П. Жук, С. Харэўскі.
Друкарня Liesma, Valmiera, Latvija
Замова № 2360, наклад 25000, кошт 50 кап.
Здадзена ў друк 16 жніўня 1990.
Афэсны друк, 2 друк. аркушы.
Выпускаецца штодзённа з 1990 г.

Дасланыя матэрыялы мы не рэцензуем і не вяртаем.